

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ І СПОРТУ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА БОГОСЛОВ'Я

Методичні рекомендації та завдання з курсу
«Псалми і поетичні книги Старого Завіту»
для студентів філософсько-богословського факультету
(спеціальність 8.02030103 «Богослов'я»)

Львів 2012

Методичні рекомендації до вивчення курсу “Псалми та поетичні книги Старого Завіту” для студентів філософсько-богословського факультету/ Укл. Г. Теслюк. Львів: Філософсько-богословський факультет Українського Католицького Університету, 2021. 32 с.

Рецензенти:

Тетяна Гошко

кандидат історичних наук, доцент Українського
Католицького Університету

Василь Гулай

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародної
інформації Національного університету "Львівська
політехніка".

Рекомендовано до друку
на засіданні кафедри богослов'я
філософсько-богословського факультету
Українського католицького університету
(протокол № 2 від 2 березня 2012 року)

© Галина Теслюк, 2012

© Український католицький університет, 2012

Зміст

I. Вступ	4
II. Програма навчальної дисципліни	5
III. Рекомендації студентам при підготовці до семінарських занять	11
IV. Теми семінарських занять і методичні вказівки.....	11
V. Методи навчання і контролю	19
VI. Завдання для самостійної роботи.....	2Помилка! Закладку не визначено.
VII. Перелік питань для кінцевого іспиту	25
VIII. Методичне забезпечення:	27
IX. Список базової й рекомендованої літератури:.....	27

I. Вступ

В рамках даного курсу вивчатимуться наступні старозавітні книги: Приповідки, Книга Йова, Проповідник, Книга Сираха, Книга Мудрости, Пісня Пісень та Псалми. Згідно єврейського канону, який поділяється на три частини – Закон, Пророки та Писання – ці біблійні книги (за винятком Книги Сираха та Книги Мудрости, які в останньому відсутні) належать до третьої збірки текстів – Писань. За християнським канonom ці книги належать до поетичних книг Старого Завіту. Слід також відзначити, що частину цих книг на основі їх літературних форм та змісту відносять до літератури мудрости (за винятком Псалтиря). У цих творах відображено багатогранний щоденний досвід Ізраїля: спілкування з Богом та з ближніми чи ворогами, спостереження за довколишнім світом, пошук порядку і гармонії, віднайдення природних закономірностей. В рамках цього курсу кожна книга буде представлена за наступною схемою: 1) загальні відомості (автор, дата написання, історичний контекст, літературні жанри), 2) зміст книги, 3) основні богословські теми та ідеї. У вступі до курсу студенти матимуть змогу ознайомитися із традицією мудрости, питомою їй термінологією, особами, що її плекали та формували. У розділі «Псалми» буде подана інформація про збірку загалом (процес формування, витоки творення та написання псалмів, літературні жанри псалмів), а також буде запропоновано пояснення окремих псалмів.

Знати:

- 1) зміст і структуру кожної книги
- 2) авторство, історичний контекст і дату написання кожної книги
- 3) основні літературні жанри кожної книги
- 4) основні богословські ідеї кожної книги

Вміти:

- 1) дати визначення наступних термінів: мегілот, приповідка, синонімний паралелізм, синтетичний паралелізм, антитичний паралелізм, порівняння, алегорія, уособлення, інкультурація, псалом
- 2) перерахувати книги, яким приписується авторство Соломона, та пояснити причину такого феномена
- 3) описати та навести приклади літературних форм книг мудрости
- 4) перерахувати основні види псалмів та описати питомі їм ознаки
- 5) проаналізувати біблійні тексти в історично-культурній площині

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Мудрість в древньому Ізраїлі												
Тема 1. Література мудрости давнього Ізраїлі в історико-культурному		2	2			4						

контексті												
Тема 2. Книга Приповідок		2	2			5						
Тема 3. Книга Йова		2	2			4						
Тема 4. Книга Проповідника			2									
Тема 5. Книга Сираха		2	1			5						
Тема 6. Книга Мудрости		2	1			5						
Разом за змістовим модулем 1		10	12			23						
Змістовий модуль 2. Псалми та Пісня Пісень												
Тема 7. Псалтир – збірка духовного досвіду Ізраїля		2				5						
Тема 8. Блаженна дорога праведника: пояснення Псалма 1		2										
Тема 9: Хто ж царює у світі: пояснення Псалма 2			2			6						
Тема 10: «Небеса оповідають славу Божу»: пояснення Псалма 19			2			6						
Тема 10: Книга Пісня Пісень		2										
Разом за змістовим модулем 2		6	4			17						
Усього годин	72	16	16			40						

II. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Мудрість в давньому Ізраїлі

Тема 1. Література мудрости давнього Ізраїлі в історико-культурному контексті

знати: місце книг мудрости у різних біблійних канонах; термінологію питому для літератури мудрости; літературні жанри книг мудрости; історичний контекст діяльності мудреців;

вміти: пояснити, які риси об'єднують книги мудрости в одну збірку; дати визначення: «приповідка», «алегорія», «казка», «вислови із числами», «автобіографічна нотатка»; пояснити питомі риси кожного жанру на прикладі біблійного тексту; пояснити відношення старозавітного богослов'я до літератури мудрости;

План зайняття:

1. Література мудрости та канон Старого Завіту.
2. Термін «мудрість» та його полісемантия.
3. Лексика книг мудрости.
4. Літературні форми книг мудрости.
5. Мудреці та осередки мудрости.
6. Мудрість як пошук світового порядку.
7. Книги мудрости та старозавітне богослов'я.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», ⁸2007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).
2. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
3. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
4. ЛЕОН-ДЮФУР К. *Словарь библейского богословия*. Брюссель 1990.
5. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
6. МЕНЬ, А., *Исагогика* (Москва 2000)

Тема 2. Книга Приповідок

знати: історично-культурний контекст написання та редагування книги Приповідок; зміст книги та її структуру;

вміти: пояснити зміст першої збірки—повчання батьків; подати екзегезу повчання про двох жінок у Прип 9; проаналізувати актуальність повчань у приповідках для сучасного християнина

План заняття:

1. Автор, назва та дата написання книги.
2. Приповідки як компендіум морально-етичних повчань, що мають регулювати соціальну поведінку древнього ізраїльтянина.
3. Перша збірка приповідок (Прип. 1-9) - повчання батьків.
4. Прип. 9 про два способи життя: слідувати за Жінкою-Мудрістю або за Жінкою-Глупотою (ознайомлення із текстом).
5. Пояснення кожної частини уривку: повчання Жінки-Мудрости (ст. 1-6), унаочнення відмінних способів мислення і життя (ст. 7-12), повчання Жінки Глупоти (ст. 13-18).
6. Актуальність даної проблематики у сьогоденні.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», ⁸2007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).

2. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
3. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
4. ЛЕОН-ДЮФУР К. *Словарь библейского богословия*. Брюссель 1990.
5. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
6. МЕНЬ, А., *Исагогика* (Москва 2000).
7. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
8. VAN LEEUWEN R. C. «The Book of Proverbs», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 19-264.
9. WHYBRAY R.N. *Proverbs*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1994.

Тема 3. Книга Йова

знати: історично-культурний контекст написання та редагування книги Йова; зміст книги та її структуру;

вміти: пояснити проблематику страждання з трьох різних перспектив, які присутні у книзі;

План зайняття:

1. Автор та назва книги, історичний контекст.
2. Структура книги.
3. Проблема страждання у книзі Йова: погляд з різних перспектив (позиція самого Йова, друзів Йова – Еліфаза, Білдада, Цофара – Елігу, Господа, висновок автора).

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
3. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
4. ЛЕОН-ДЮФУР К. *Словарь библейского богословия*. Брюссель 1990.
5. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
6. МЕНЬ, А., *Исагогика* (Москва 2000).
7. ROTOSKI S., WARZESKA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izraela: Przystawia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.
8. ROWLEY H. H. *Job*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1983.
9. SPITTLER R. P. «Job, Testament of of», *Anchor Bible Dictionary*, т. 3, стор. 869-871.

Тема 5. Книга Сираха

знати: історично-культурний контекст написання та редагування книги Сираха; зміст книги та її структуру;

вміти: представити і пояснити основні теми книги: мудрість і священна традиція Ізраїля та мудрість та острах Господній

План зайняття:

1. Автор, назва і дата написання книги.
2. Структура книги.
3. Сирах та канон Старого Завіту.
4. Мудрість і священна традиція Ізраїля.
5. Мудрість та острах Господній.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
3. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
4. МЕНЬ, А., *Исагогика* (Москва 2000).
5. SKENAN P., DI LELLA A. *Wisdom of Ben Sira. A New Translation with Notes by P.W. Skehan. Introduction and Commentary by A.A. Di Lella*. AB 39; New York 1987).

Тема 6. Книга Мудрости

знати: історично-культурний контекст написання та редагування книги Мудрості; зміст книги та її структуру;

вміти: пояснити, чому книгу Мудрості називають прикладом біблійної інкультурації; перелічити грецькі елементи запозичені єврейським автором у книзі; дати визначення терміну «*epcōtium*»;

План зайняття:

1. Книга Мудрости як приклад біблійної інкультурації.
2. Назва, автор і дата написання книги.
3. Питання єдності книги.
4. *Epcōtium* - літературний жанр Книги Мудрости.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
3. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
4. МЕНЬ, А., *Исагогика* (Москва 2000).

5. REESE, J.M. «Plan and Structure in the Book of Wisdom», *CBQ* 27 (1965) 391-399.
6. —, *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and Its Consequences*. AnBib 41; Rome 1970.
7. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
8. WINSTON D. *The Wisdom of Solomon. A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 43; Garden City, NY 1979).

Змістовий модуль 2. Псалми та Пісня Пісень

Тема 7. Псалтир – збірка духовного досвіду Ізраїля

знати: історично-культурний контекст формування псалтиря; відмінності між єврейським текстот та грецьким; структуру псалтиря;

вміти: дати визначення термінам «псалмос» і «тегіллім»; пояснити питомі риси ламентів, псалмів-гімнів, благодарень, псалмів-мудрості; аналізувати літургійне значення псалмів

План зайняття:

1. Назва книги та авторство.
2. Античні версії псалтиря.
3. Процес формування псалтиря.
4. Літературні жанри псалмів.
5. Релігійна думка псалмів.
6. Псалтир у кумранській спільноті.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
3. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
4. МЕНЬ, А., *Исагогика* (Москва 2000).
5. РАЗУМОВСКИЙ Г. *Объяснение священной книги Псалмов*. Москва 2002.
6. РОУДС А. Б. *Комментарии к книгам Ветхого Завета*, т. 9: *Книга Псалмов*. ВБС 1991.
7. ТЕРНОВСКИЙ С. *Толкование особых изречений в церковной псалтири*. Москва 2000.
8. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
9. DAHOOD M. *Psalms*, т. 1: *Ps 1-50*, т. 3: *Ps 101-150* [= AB 16, 17a] Garden City, NY 1965-1970.
10. GUNKEL H. *The Psalms*. Philadelphia 1977.
11. HOLLADAY W. L. *The Psalms through Three Thousand Years. Prayerbook of a Cloud of Witnesses*. Minneapolis, MN 1993.

Тема 8. Блаженна дорога праведника: пояснення Псалма 1

знати: історично-культурний контекст написання Псалма 1; структуру псалма; жанр твору;

вміти: пояснити розмаїття інтерпритацій даного псалма; пояснити кожен частину зокрема, беручи до уваги символіку образів;

План заняття:

1. Контекстуалізація Псалма 1.
2. Літературний жанр псалма.
3. Структура твору.
4. Пояснення частин поеми: дорога праведника (ст. 1-3); дорога безбожника (ст. 4-5); підсумок автора (ст. 6).

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).
2. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
3. РАЗУМОВСКИЙ Г. *Объяснение священной книги Псалмов*. Москва 2002.
4. РОУДС А. Б. *Комментарии к книгам Ветхого Завета, т. 9: Книга Псалмов*. ВБС 1991.
5. ТЕРНОВСКИЙ С. *Толкование особых изречений в церковной псалтири*. Москва 2000.
6. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
7. ANDERSON A. A. *Psalms, I-II*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1972.
8. BOROWSKI W. *Psalmy: Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków 1983.
9. BRUEGGEMANN W. *The Massage of the Psalms: A theological Commentary*. Minneapolis, MN 1984.
10. DAVIDSON R. *The Vitality of Worship: A Commentary on the Book of Psalms*. Grand Rapids, MI 1998.
11. GUNKEL H. *The Psalms*. Philadelphia 1977.
12. HOLLADAY W. L. *The Psalms through Three Thousand Years. Prayerbook of a Cloud of Witnesses*. Minneapolis, MN 1993.

Тема 10. Книга Пісня Пісень

знати: історично-культурний контекст написання книги; структуру і зміст книги;

вміти: пояснити алегоричну, буквальну, етнографічну інтерпритацію книги; пояснити зв'язок Пісні Пісень з іншими біблійними текстами

План заняття:

1. Автор, назва та дата написання книги.
2. Місце у каноні. Структура твору.
3. Лірична поезія та її основні характеристики.
4. Зв'язок Пісні Пісень з окремими біблійними текстами.
5. Пісня Пісень про гідність людського тіла.
6. Історія інтерпритацій Пісні Пісень.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).
2. ГРИВ Ф. Д. *Обзор Ветхого Завета. Учебное пособие*. Москва 2000.
3. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
4. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
5. МЕНЬ А. *Библиологический словарь*. Москва 2002.
6. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
7. KESSLER R. *Some Poetical and Structural Features of the Song of Songs*. Leeds 1957.
8. MURPHY R. E. *Responses to 101 Questions on the Psalms and Other Writings*. Mahwah, NJ 1994.
9. POPE M. *Song of Songs*. AB 7C; Garden City, NY 1977.
10. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
11. WEEMS R. J. «The Song of Songs», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 363-434.

III. Рекомендації студентам при підготовці до семінарських занять

Завданням семінарського заняття є навчити студента опрацювати літературу, систематизувати інформацію, аналізувати і у визначених часових рамках викласти задану тему у формі доповіді або PowerPoint презентації. Студентові буде подана література із запитаннями-проблемами, які слід опрацювати. Спершу слід скласти план власної доповіді. Наступний етап передбачає конспектування кожного опрацьованого джерела. При опрацюванні літератури студентом необхідно також співставити інформацію, порівняти, чи є розбіжності у трактуванні тієї чи іншої проблематики. Слід відзначити, що при конспектуванні варто відразу записати прізвище автора, повну назву праці, вказати рік її видання. Для кращого розуміння певних термінів, концепцій, явищ, подій, у ході виконання завдання студенту необхідно звертатися до фахових видань, зокрема до біблійних словників, атласів та екзегетичних коментарів.

Виступ на семінарському занятті повинен займати не більше 10 хв., а доповнення – 2-5 хв. Під час виступу студент має право користуватися конспектом, але не читати повністю відповідь, лише наводити окремі дати або цитувати відповідне джерело. Якщо ж студент готує PowerPoint презентацію, то слід подати супроводжуючий текст-пояснення і навчитись коментувати слайди. Завершити доповідь чи PowerPoint презентацію слід належними висновками.

IV. Теми семінарських занять та методичні рекомендації

Змістовий модуль 1. Мудрість в древньому Ізраїлі

Семінарське заняття 1. Література мудрости давнього Близького Сходу та Єгипту
знати: месопотамські (вавилонські та асирійські), єгипетські та грецькі тексти, які мають спільні риси із ізраїльською мудрістю; зміст цих текстів
вміти: порівняти та аналізувати близько-східні тексти мудрости із бібійними

Питання для обговорення:

1. Мудрість давнього Близького Сходу.
2. Література мудрости Месопотаму.
3. Мудрість Єгипту.
4. Твори мудрости в елленістичну добу.

Методичні рекомендації:

Автори книг мудрости Старого Завіту, окрім власної традиції, використовували досвід та традицію сусідніх народів. Власне тому й існує багато спільних рис в площині жанру, методу дослідження, проблематики та її викладу між біблійною літературою мудрости та месопотамською і єгипетською. Перше завдання цього семінарського заняття – це представити оглядово літературу давнього Близького Сходу та Єгипту: навести назви і творів; вказати жанри цих творів; описати коротко зміст. Наступні три завдання передбачають детальніше ознайомлення із літературою давнього Близького Сходу та Єгипту. Для цього студентам слід буде ознайомитися із вибраними творами відповідно до історично-культурного середовища. Проаналізувати основну тему і жанр, спробувати виділити спільні риси із біблійними текстами.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
3. МЕНЬ А. *Исагогика: Ветхий Завет*. Москва 2000.
4. МОСКАЛЕНКО, М. Н., *На ріках вавилонських. З найдавнішої літератури Шумеру, Вавилону, Палестини* (Київ: 1991).
5. CLIFFORD R. J. *The Wisdom Literature*. IBT; Nashville, TN 1998.
6. CRENSHAW J. L. *Old Testament Wisdom: An Introduction*. London 21998.
7. LAMBERT W.G. *Babylonian Wisdom Literature*. Oxford 1960.
8. MURPHY R. E. *The Tree of Life. An Exploration of Biblical Wisdom Literature*. Grand Rapids, MI - Cambridge, UK 21996.
9. PRITCHARD J. B. (ed.). *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Princeton 1950.
10. —. *The Ancient Near East in Pictures Relating to the Old Testament*. Princeton 1954.

Семінарське заняття 2. Премудрість Божа

знати: зміст наступних текстів і їх структуру: Йов 28; Прип. 8; Муд. 7-9; Сир. 24; Вар. 3:9-4:4

вміти: дати визначення поняттю «уособлення»; пояснити і порівняти повчання авторів про Премудрість Божу у вище поданих уривках

Питання для обговорення:

1. Художній засіб уособлення (персоніфікація) у біблійній літературі.
2. Уособлення мудрости у Прип. 8.
3. Премудрість Бога у книгах мудрости: Йов 28; Сир. 24; Вар. 3:9-4:4; Муд. 7-9.

Методичні рекомендації:

Премудрість Бога одна із цікавих та водночас проблематичних тем Старого Завіту. Тексти, які згадують про цю постать належать до літератури мудрости. Іншими словами, саме мудреці спершу давньо-єврейські, а пізніше ранньо-юдейські цікавилися і розвивали цю тему. Основним текстом для розуміння природи Премудрости Божої, її походження та відношення до Бога є восьма глава книги Приповідок. Саме детальний аналіз цього тексту дозволяє визначити, чи Премудрість Бога є лише літературний засіб-уособлення-чи мова все ж таки іде про особу. Всі інші тексти—Сир. 24; Вар. 3:9-4:4; Муд. 7-9—беруть за основу Прип 8 та доповнюють своїм баченням і розумінням. Водночас Йов 28 також згадує Мудрість Божу, використовуючи міфологічну мову, і є одним із найдавніших біблійних текстів на цю тему. В цій главі невідомий автор наголошує на трансцендентальності Мудрости і на тому, що людина не спроможна взагалі пізнати Премудрість Божу. Прип 8 та інші тексти вказують на можливості пізнання Премудрости і її відкритості та активні участі в житті людства.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», ⁸2007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).
2. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
3. ЛЕОН-ДЮФУР К. *Словарь библейского богословия*. Брюссель 1990.
4. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
5. РАЙЛЕРСДАМ Д. К. *Комментарии к книгам Ветхого Завета, т. 10: Книга Притчей Соломоновых. Книга Екклесиаста. Книга Песни Песней Соломона*. ВБС 1991.
6. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
7. MURPHY R. E. *The Tree of Life. An Exploration of Biblical Wisdom Literature*. Grand Rapids, MI - Cambridge, UK ²1996.
8. —. *Proverbs*. WBC 22; Nashville, TN 1998.
9. WHYBRAY R.N. *Proverbs*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1994.
10. VON RAD G. *Wisdom in Israel*. London 1972.

Семінарське зайняття 3. До питання природи страждання

знати: зміст книги Йова

вміти: пояснити давнє розуміння страждання на основі книги Йова

Питання для обговорення:

1. Причина страждання як такого.

2. Питання невинного страждання.
3. Ставлення до страждання.

Методичні рекомендації:

Розглядаючи **перше питання** слід брати до уваги той факт, що біблійна традиція, яка присутня особливо в П'ятикнижжі та історичних книгах, більшості пророків Старого Завіту, аналізувала долю людини, використовуючи наступну схему: за добро, чм іншими словами праведне життя є винагорода, а зло, чи грішне життя – покарання. Власне страждання є однією із форм покарань і для біблійних авторів є нічим іншим, як прямим наслідком гріховного життя. Страждання включає не лише фізіологічний вимір людського життя—хворобу, а також соціально-культурний—втрата власності, визначного статусу, доброго імені в громаді. Розглядаючи **друге питання** слід пам'ятати, що автор книги Йова кидає виклик такому стереотипному баченню долі людини і вчить, що страждати може також праведна людина, а причина цього терпіння не належить до площини покарання. Саме тому аргументи традиціоналістів, подані у промовах друзів Йова, не витримують критики та логічного пояснення ситуації, в яку потрапив Йов. Йов, будучи людиною праведною, втратив усе: багатство, сімю, статус праведного чоловіка і навіть друзі його «поховали». Іншими словами, досвід показує, що страждають і праведні люди. Тому слід шукати іншого пояснення їх терпінню. Розглядаючи **третє питання** варто взяти до уваги, книга Йова окрім інтелектуального пошуку причин невинного страждання, містить повчання онтологічного характеру: а саме, як треба сприймати страждання і поводитися у скрутній ситуації: або проклясте усе і відмовитися від Бога, як це зробила дружина Йова; або покірливо, як Йов спершу зробив, віддатися долі; або, як Йов у пізніших главах, волати до Бога і шукати відповіді від Нього. Саме останнє, звернення до Бога у формі ламенту, на думку старозавітного мудреця, є найбільш доцільним та ефективним для самої людини в період переживань та пошуку відповідей.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», ⁸2007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963)
2. ГРИВ Ф. Д. *Обзор Ветхого Завета. Учебное пособие*. Москва 2000.
3. КЭЛЛИ Б. Г. *Комментарии к книгам Ветхого Завета*, т. 10: *Ездры, Неемии, Есфирь, Иова*. ВБС 1992.
4. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
5. МЕНЬ А. *Библиологический словарь*. Москва 2002.
6. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
7. CRENSHAW J. L. «Job, book of», *ABD*, т. 2, стор. 857-868.
8. MURPHY R. E. *Wisdom Literature: Job, Proverbs, Ruth, Canticles, Ecclesiastes and Esther*. Grand Rapids, MI 1981.
9. —. *The Tree of Life. An Exploration of Biblical Wisdom Literature*. Grand Rapids, MI - Cambridge, UK ²1996.
10. POPE M. H. *Job* [= AB 15]. Garden City, NY 1965.

11. POTOCKI S., WARZECNA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izaraela: Przysłowia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.
12. ROWLEY H. H. *Job*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1983.

Семінарське зайняття 4. Книга Проповідника

знати: зміст книги Проповідника, структуру, історичний контекст

вміти: пояснити властиву фразу для проповідника «марнота марнот», описати ствалення автора до життя вцілому

Питання для обговорення:

1. Авторство та дата написання книги.
2. Мова та стиль книги.
3. Структура книги.
4. Когелет – песиміст чи оптиміст.

Методичні рекомендації:

Це семінарське зайняття є присвячене книзі Проповідника назагал. Готуючись до **першого питання** слід брати до уваги біблійні дослідження і звернути увагу, що хоча авторство приписується Соломону (IX ст. до Р.Х.), однак лінгвістичний аналіз та основна тематика книги свідчать про пізніший час (еленістична доба III-II ст. до Р.Х.) написання твору. Автор не відомий, однак етимологічний аналіз його імені вказує, що він працював у синагогальному контексті. Готуючись до **другого питання** слід звернути увагу на мову і стиль автора. Часте використання слів «усе», «важка праця», «доля» та фрази «марнота марнот» вказують, що саме Проповідник хоче передати своїй громаді. А саме, його повчання мають універсальний характер і є актуальним для людства, незалежно від національного походження; людська доля людини – це насправді лише важка праця; а будь-які зусилля в цьому житті – марнота. Готуючись до **третього питання** слід, прочитавше не один раз книгу Проповідника та коментарі, проаналізувати, чи все-таки по при песимізм, можна знайти позитивні елементи повчань Проповідника. Варто пам'ятати, що ця книга використовується євреями в літургійному житті і її читають та пояснюють равини в суботу перед святом Суккот.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. ГРИВ Ф. Д. *Обзор Ветхого Завета. Учебное пособие*. Москва 2000.
3. РАЙЛЕРСДАМ Д. К. *Комментарии к книгам Ветхого Завета, т. 10: Книга Притчей Соломоновых. Книга Екклесиаста. Книга Песни Песней Соломона*. ВБС 1991.
4. BONORA A. *Księga Koheleta*. Kraków 1997.
5. GORDIS R. *Koheleth – the Man and his World: A Study of Ecclesiastes*. New York 1968.
6. MURPHY R. E. *Wisdom Literature: Job, Proverbs, Ruth, Canticles, Ecclesiastes and Esther*. Grand Rapids, MI 1981.
7. POTOCKI S., WARZECNA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izaraela: Przysłowia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.

Семінарське зайняття 5. Повчання Сираха про жінку

знати: статус і роль жінки у давньоєврейському суспільстві та в ранньому юдаїзмі

вміти: пояснити повчання Сираха про дочку і дружину; проаналізувати як його повчання відображають ментальність його ж суспільства

Питання для обговорення:

1. Статус жінки.
2. Позиція Сираха щодо ролі жінки у спільноті.
3. Порівняльний аналіз представлення жінки у Приповідках та у Сираха.

Методичні рекомендації:

Готуючись до **першого питання** слід взяти до уваги, що, як і давньоєврейське суспільство, так і суспільство раннього юдаїзму були патріархальними. Статуси чоловіка і жінки і їх ролі належали до різних площин. Статус чоловіка визнався в площині громади—держави, міста, села, а статус жінки—в площині сім'ї і ширшої родини. Власне за цим заданим статусом оцінювалися дії жінок і чоловіків. Жінка належала до батька і була під його опікою до заміжжя, а після одруження належала опіці чоловіка. Її роль і успішність в житті визначалися на скільки досконало в родині жінка сповняє обов'язки. Готуючись до **другого питання** слід звернути увагу, що Сирах структурує своє повчання про жіноцтво: повчає про дочку, як її слід оберігати батькові; повчає про ідеальну жінку, яка кориться владі чоловіка в усьому; повчає про розпусниць і як молодому хлопцеві слід уникати таких жінок. Іншими словами, Сирах надає великої ваги контролю над жінкою. Готуючись до **третього питання** слід переглянувши повчання про жінку у Приповідках, порівняти із повчаннями у Сираха. Варта взяти до уваги історичний контекст кожної книги.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).
2. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
3. МЕНЬ А. *Библиологический словарь*. Москва 2002.
4. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
5. CRENSHAW J. L. «THE BOOK OF SIRACH», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 603-867.
6. MURPHY R. E. *Proverbs*. WBC 22; Nashville, TN 1998.
7. ПОТОСКИ S., WARZECHA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izraela: Przystowia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.
8. SKEHAN P., DI LELLA A. *Wisdom of Ben Sira. A New Translation with Notes by P.W. Skehan. Introduction and Commentary by A.A. Di Lella*. AB 39; New York 1987).
9. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
10. VAN LEEUWEN R. C. «The Book of Proverbs», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 19-264.

11. WHYBRAY R.N. *Proverbs*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1994.

Семінарське зайняття 6. Повчання книги Мудрости про пізнання Бога і статус сина Божого

знати: зміст і структуру книги

вміти: пояснити повчання автора про пізнання Бога; представити богословське значення синівства

Питання для обговорення:

1. Структура Книги Мудрости.
2. Пізнання Бога.
3. Статус синівства Божого у Книзі Мудрости.

Методичні рекомендації:

Готуючись до **першого питання** слід взяти до уваги, що книга Мудрости написана у жанрі «похвали» і, як усі класичні твори, складається з трьох частин: Муд 1-6 – представлення основної теми: праведне і грішне життя; Муд 7-9 – похвала Мудрості, яка супроводжує правника в житті; Муд 10-19 – приклад з історії: праведні євреї у грішному Єгипті. Готуючись до **другого питання** слід пам'ятати, що книга Мудрости написана в єврейській діаспорі (Олександрія, Єгипет) і, що автор використовує еленістичні філософські концепції при поданні своїх повчань. Власне, коли іде мова про пізнання Бога, біблійний автор використовує грецьку термінологію стверджує, що пізнання не є лише інтелектуальним процесом, а також набирає практичного виміру. Пізнання як переконання відображається у поведінці людини. Готуючись до **третього питання** варта взяти до уваги, що у Старому Завіті синівство Боже окремої людини є пізньою концепцією. Сином Божим, перш за все, був названий вибраний народ. По-друге, коли давніх ізраїльських царів в момент інтронізації номінували «Божим сином», в такий спосіб вказуючи на новий статус. Також деякі пророки вважалися синами Божими в силу своєї місії. В той час в класичній грецькій літературі згадується синівство окремої людини у відношенні до божества. Цей контекст слід взяти до уваги для представлення теми Божого синівства.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. BULTMANN R. «ἀγνοέω ἄγνοια», *TDNT* I, 115-121
3. —. «γινώσκω γινώσις», *TDNT* I, 689-719
4. CLARKE E. G. *The Wisdom of Solomon*. CNEB; Cambridge 1973.
5. DENTAN R. C., *The Knowledge of God in Ancient Israel* (New York 1968).
6. JEREMIAS J., ZIMMERLI W. «παί/ἱερός», *TDNT* V, 654-717.
7. РОТОСКИ S., WARZECHA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izraela: Przystawia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.
8. REESE J.M. «Plan and Structure in the Book of Wisdom», *CBQ* 27 (1965) 391-399.
9. —. *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and Its Consequences*. AnBib 41; Rome 1970.

10. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
11. WINSTON D. *The Wisdom of Solomon. A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 43; Garden City, NY 1979).

Змістовий модуль 2. Псалми та Пісня Пісень

Семінарське зайняття 7. Хто ж царює у світі: пояснення Псалма 2

знати: деталізовану структуру псалма, літературний жанр, історичний контекст

вміти: подати екзегетичний аналіз псалма

Питання для обговорення:

1. Переклад та текстуальна критика.
2. Історичний контекст Псалма 2.
3. Літературний жанр псалма та структура твору.
4. Пояснення частин псалма: повстання народів (ст. 1-3); відповідь Господа (ст. 4-6); месіанський декрет (ст. 7-9); ультиматум народам (ст. 10-12).

Методичні рекомендації:

Для підготовки **першого питання** слід опрацювати українські переклади цього псалма: переклад Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя, Івана Нечуй-Левицького, переклад Івана Огієнка та переклад Івана Хоменка. Порівняти і вказати відмінності. Працюючи із програмою Bible Works 7 та коментарями пояснити причину розбіжностей у перекладі. У **другому питанні** варто пам'ятати, що історично-критичний метод подає два історичних контексти: 1. інторнізація царя Давида (X ст. До Р. Хр.); 2. месіанські очікування еленістичної доби (II-I ст. до Р. Хр.). Готуючи **третє питання**, слід вказати до якого виду псалмів відносять цей твір і пояснити, на основі літературного аналізу, з яких частин складається Пс 2. Для підготовки **четвертого питання** слід використати біблійні коментарі на Псалом 2 і пояснити символіку кожної частини.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
3. РАЗУМОВСКИЙ Г. *Объяснение священной книги Псалмов*. Москва 2002.
4. РОУДС А. Б. *Комментарии к книгам Ветхого Завета*, т. 9: *Книга Псалмов*. ВБС 1991.
5. ТЕРНОВСКИЙ С. *Толкование особых изречений в церковной псалтири*. Москва 2000.
6. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
7. ANDERSON A. A. *Psalms*, I-II. NCB; London - Grand Rapids, MI 1972.
8. BOROWSKI W. *Psalmy: Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków 1983.
9. BROWNLEE W. H. «Psalms 1-2 as a Coronation Liturgy», *Bib* 52 (1971) стор. 321-326.
10. BRUEGGEMANN W. *The Message of the Psalms: A theological Commentary*. Minneapolis, MN 1984.

Семінарське зайняття 8. «Небеса оповідають славу Богу»: пояснення Псалма 19

знати: деталізовану структуру псалма, літературний жанр, історичний контекст

вміти: подати екзегетичний аналіз псалма

Питання для обговорення:

1. Переклад та текстуальна критика.
2. Структура твору.
3. Посення псалма згідно структури: титул псалма (ст. 1); розповідь про сотворення (ст. 2-7); звернення до Ізраїля (ст. 8-14); слова псалмопівця (ст. 15).

Методичні рекомендації:

Для підготовки **першого питання** слід опрацювати українські переклади цього псалма: переклад Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя, Івана Нечуй-Левицького, переклад Івана Огієнката переклад Івана Хоменка. Порівняти і вказати відмінності. Працюючи із програмою Bible Works 7 та коментарями пояснити причину розбіжностей у перекладі. Готуючи **друге питання**, слід вказати до якого виду псалмів відносять цей твір і пояснити, на основі літературного аналізу, з яких частин складається Пс 19. Слід взяти до уваги, що історично-критичний метод говорить про два різних твори, об'єднаних в єдине ціле у пізній період. Для підготовки **третього питання** слід використати біблійні коментарі на Псалом 19 і пояснити символіку кожної частини.

Рекомендована література:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василіян, 1963).
2. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
3. РАЗУМОВСКИЙ Г. *Объяснение священной книги Псалмов*. Москва 2002.
4. РОУДС А. Б. *Комментарии к книгам Ветхого Завета, т. 9: Книга Псалмов*. ВБС 1991.
5. ТЕРНОВСКИЙ С. *Толкование особых изречений в церковной псалтири*. Москва 2000.
6. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
7. ANDERSON A. A. *Psalms, I-II*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1972.
8. BOROWSKI W. *Psalmy: Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków 1983.
9. BRUEGGEMANN W. *The Massage of the Psalms: A theological Commentary*. Minneapolis, MN 1984.

V. Методи навчання і контролю

Методи навчання

Під час проведення курсу лекційних та семінарських занять з предмету «Псалми та Поетичні книги Старого Завіту» будуть застосовані наступні методи навчання:

інформаційно-ілюстративний метод—Power Point презентації, метод проблемного викладу (Problem-Based Learning), методи інтерактивного навчання, виголошення доповідей чи Power Point презентацій.

Методи контролю

Модульний контроль 1 (після вивчення 1-6 тем). Модульний контроль 1 оцінюється в 15 балів. Модульний контроль 2 (після вивчення 7-10 тем). Модульний контроль 2 оцінюється в 15 балів. Оцінка в 10 балів за виконання самостійної роботи. Оцінка в 10 балів за виголошення доповіді під час семінарського заняття. Оцінка в 50 балів за іспит.

VI. Завдання для самостійної роботи

Конспектування лекцій, підготовка до семінарських занять та до модульних зрізів включає самостійну роботу. Студент отримує завдання для самостійної роботи. З кожної теми може обрати одне запитання. Розкрити обрану проблематику слід дотримуючись наступних вимог: 1 стор., 12 кегель, одинарний відступ, 2 см поля.

Змістовий модуль 1. Мудрість в древньому Ізраїлі

Тема 1. Література мудрости давнього Ізраїлі в історико-культурному контексті

Питання для самостійного опрацювання:

1. Біблійна герменевтика.
2. Папські Енцикліки *PROVIDENTISSIMUS DEUS* (1893; Лев XIII) і *DIVINO AFFLANTE SPIRITU* (1943; Пій XII) як апологетика католицького пояснення Біблії.
3. Сучасне пояснення і методи дослідження Святого Письма у Католицькій Церкві.
4. Православні принципи пояснення Святого Письма.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дайте визначення біблійній герменевтиці.
2. Опишіть її мету та завдання.
3. Представте історичний огляд герменевтичного пошуку.
4. Виділіть провідні ідеї *Providentissimus Deus* та *Divino afflante Spiritu*. Вкажіть, на які саме проблемні питання біблійних досліджень дається відповідь.
5. Якою сьогодні є позиція Католицької Церкви щодо сучасних методів дослідження Святого Письма?
6. Представте православне бачення сучасних методів інтерпретації Святого Письма.

Рекомендована література:

1. Догматична Конституція про Боже Об'явлення – *Dei Verbum* // Документи Другого Ватиканського Собору;
2. «Пояснення Святого Письма у Церкві» // Документ Папської Біблійної Комісії – Ватикан 1993.
3. Стиліянопулос Т. *Новий Завіт. Православна перспектива: Писання, Передання, Герменевтика*. Львів 2005.

4. BRECK J. «Theoria and Orthodox Hermeneutics» // *SVTQ* 20 (1976/4) стор. 95-219.
5. —. «Exegesis and Interpretation: Orthodox Reflections on the “Hermeneutic Problem”» // *SVTQ* 20 (1983/2) стор. 75-92.
6. LATEGAN B. C. «Hermeneutics», *ABD*, т. 3, стор. 149-154.

Тема 1. Література мудрости давнього Ізраїлі в історико-культурному контексті

Питання для самостійного опрацювання:

1. Місто як осередок формування та творення мудрости.
2. Роль старців у правлінні та вихованні.
3. Місце зустрічі та дискусій - міські ворота ізраїльських міст.

Завдання для самостійної роботи:

1. Представте основні міста древнього Ізраїля.
2. Вкажіть визначних біблійних осіб, імена яких пов'язані із цими містами.
3. Опишіть, які функції виконувало зібрання старійшин.
4. Що саме дискутувалося при воротах кожного міста і які рішення могли бути прийняті?

Рекомендована література:

1. *Библейская Энциклопедия*. РБО 1996.
2. МЕНЬ А. *Исагогика: Ветхий Завет*. Москва 2000.
3. —. *Библиологический словарь*. Москва 2002.
4. MCKENZIE J. L. *Dictionary of the Bible*. New York – London 1965.
5. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.

Тема 2. Книга Приповідок

Питання для самостійного опрацювання:

1. Мудрість у працях російських софіологів.
2. Володимир Соловйов та його розуміння концепції Мудрости.
3. Свята Премудрість у дослідженнях Павла Флоровського.
4. Софіологія Сергія Булгакова.

Завдання для самостійної роботи:

1. Дослідіть життя та творчість цих трьох софіологів.
2. Проаналізуйте розвиток концепції Мудрости у цій школі.
3. Порівняйте запропоноване російськими авторами бачення Мудрости та біблійною Мудрістю.

Рекомендована література:

1. БУЛГАКОВ С. *Агнец Божий*. Париж 1933.
2. —. *О Софии Премудрости Божией: Указ Московской Патриархии и докладные записки проф. прот. Сергия Булгакова Митрополиту Евлогию*. Париж 1935.
3. —. *Невеста Агнца*. Париж 1945.
4. СОЛОВЙОВ В. *Собрание сочинений Владимира Соловйова*. Брюссель 1969-70.

5. ШИПФЛИНГЕР Т. *София-Мария: Целостный образ творения*. Москва 1997.
6. FLOROVSKY G. *The Collected Works of Georges Florovsky*. Vaduz 1972-89.

Тема 6. Книга Мудрости

Питання для самостійного опрацювання:

1. Важливість молитви у книзі Мудрости
2. Молитва про натхення.
3. Молитва про дар Мудрости.
4. Молитва як пригадування Божих діянь в історії Ізраїля.

Завдання для самостійної роботи:

1. Прочитайте наступні уривки із книги Мудрости: Муд 7:15-16; 9; 18:20-25; 11:23-12:2; 16:24-29.
2. Визначте темику та жанр кожного уривку зокрема.
3. Опишіть зміст молитов, запропонованих біблійним автором.

Рекомендована література:

1. CLARKE, E.G. *The Wisdom of Solomon*. CNEB; Cambridge 1973.
2. POTOCKI S., WARZECHA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izaraela: Przystowia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.
3. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
4. WINSTON D. *The Wisdom of Solomon. A New Translation with Introduction and Commentary*. AB 43; Garden City, NY 1979).

Змістовий модуль 2.

Тема 7. Псалтир – збірка духовного досвіду Ізраїля

Питання для самостійного опрацювання:

1. Псалми у синоптичних Євангеліях.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацюйте біблійні індекси із старозавітніми цитами у Новому Завіті.
2. Прослідкуйте, які саме псалми цитуються євангельськими авторами (Марко, Матей, Лука), та з'ясуйте, яку саме версію псалтиря використовує кожен автор (єврейську чи грецьку).
3. Зверніть увагу на контекст цих цитат у новозавітніх творах.
4. Вкажіть спільні та відмінні риси такого цитування у синоптичних Євангеліях.

Рекомендована література:

1. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
2. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
3. РАЗУМОВСКИЙ Г. *Объяснение священной книги Псалмов*. Москва 2002.
4. GUNKEL H. *The Psalms*. Philadelphia 1977.

5. HOLLADAY W. L. *The Psalms through Three Thousand Years. Prayerbook of a Cloud of Witnesses*. Minneapolis, MN 1993.
6. SAVOURIN L. *The Psalms: Their Origin and Meaning*. New York 1974.

VII. Перелік питань для кінцевого іспиту

1. Які книги, що вивчались в рамках курсу, входять до третьої частини єврейської Біблії - Писання?
2. Перерахуйте та опишіть спільні риси книг мудрости.
3. Поясніть термін «мегіллот» та представте складові цієї збірки.
4. Вкажіть, яким книгам Старого Завіту приписується авторство Соломона, і поясніть, чому саме цій біблійній постаті віддається шана у літературі мудрости.
5. Опишіть основні характеристики правління царя Соломона.
6. Перелічіть та коротко опишіть, які три запитання стосовно страждання вириняють із змісту книги Йова.
7. Коротко представте структуру псалтиря та подайте критерії такого поділу.
8. Поясніть термін «мудрець/мудрий».
9. Що таке приповідка? Опишіть види приповідок.
10. Що таке алегорія? Наведіть приклади і поясніть їх.
11. Представте та поясніть лексеми притаманні літературі мудрости.
12. Представте осередки, де творилась та акумулювалась мудрість, та вкажіть, яких осіб в старозавітній традиції названо мудрецами.
13. Перерахуйте та опишіть літературні форми, які притаманні поетичним книгам.
14. Мудрість і богослов'я Старого Завіту (розуміння реальності, пошук порядку, ягвізм і мудрість).
15. Уособлення Мудрости у Прип. 8; Йов 28; Муд. 7-9; Сир. 24; Вар. 3:9-4:4.
16. Опишіть два способи життя у Прип. 9: слідувати за Жінкою-Мудрістю або за Жінкою-Глупотою.
17. Проблема страждання у книзі Йова: погляд з різних перспектив (позиція самого Йова, друзів Йова – Еліфаза, Білдада, Цофара – Елігу, Господа).
18. На основі мови та стилю представте основну тематику книги Проповідника.
19. *Status questiones* Книги Сираха.
20. Порівняльний аналіз представлення жінки у Приповідках та у Сираха.
21. Книга Мудрости як приклад біблійної інкультурації: представлення діаспорного бачення і осмислення біблійних концепцій в сучасній їй культурі.
22. Псалтир як плід молитовного досвіду Ізраїля.
23. Літературні жанри псалмів.
24. Блаженна дорога праведника: екзегеза Псалма 1.
25. Хто ж царює у світі: екзегеза Псалма 2?
26. «Небеса повідають славу Божу»: екзегеза Псалма 19.
27. Опишіть використання Псалтиря у кумранській спільноті.
28. Пісня Пісень як возвеличення стосунків між чоловіком та жінкою.
29. Статус жінки у давньоєврейському суспільстві.
30. Історія інтерпретацій Пісні Піс

VII. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення навчальної дисципліни включає: зазначені у списку літератури підручники, монографії, статті, PowerPoint презентації, тощо.

VIII. Рекомендована література

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту* / перекл. о. Івана Хоменка, Львів: «Місіонер» - УБТ – «Свічадо», 82007 (1-е вид.: Рим: видавництво оо. Василян, 1963).
2. Буйе Л. *О Библии и Евангелии*. Брюссель 1988.
3. БРЮГГЕМАН, А. *ВВЕДЕНИЕ В ВЕТХИЙ ЗАВЕТ. КАНОН И ХРИСТИАНСКОЕ ВООБРАЖЕНИЕ* (МОСКВА ББИ 2009).
4. ГЕЛЛЕЙ Г. Г. *Біблійний довідник Геллея*. Торонто 1985.
5. ГРИВ Ф. Д. *Обзор Ветхого Завета. Учебное пособие*. Москва 2000.
6. *Ключ к пониманию Св. Писания*. Брюссель 1982.
7. КЛЕМАН О. *Богословие и философия: тема личности в Священном Писании*. Москва 1991.
8. КОСТИВ К. *Біблійний довідник*. Торонто 1971.
9. —. *Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів*. Київ 1995.
10. ЛА СОР У. С., ХАББАРД Д. А., БУШ Ф. У. *Обзор Ветхого Завета: Откровение, литературная форма и исторический контекст Ветхого Завета*. Одесса 1998.
11. ЛЕОН-ДЮФУР К. *Словарь библейского богословия*. Брюссель 1990.
12. ЛОНЧИНА Г. *Вступ до Святого Письма Старого Завіту: Література мудрости та поетичні книги*. Скрипти лекцій. Львів 1997.
13. МЕНЬ А. *Как читать Библию: руководство к чтению книг Ветхого Завета*. Брюссель 1981.
14. —. *Исагогика: Ветхий Завет*. Москва 2000.
15. —. *Библиологический словарь*. Москва 2002.
16. РАЗУМОВСКИЙ Г. *Объяснение священной книги Псалмов*. Москва 2002.
17. ТЕРНОВСКИЙ С. *Толкование особых изречений в церковной псалтири, изложенное по руководству святых отцов Церкви*. Москва 2000.
18. *Толкование Ветхозаветных книг: от Первой Книги Царств по Книгу Песни Песней*. Киев 1992.
19. *Толковая Библия или комментарий на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета*. Стокгольм 1987.
20. ANDERSON A. A. *Psalms, I-II*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1972.
21. BOROWSKI W. *Psalmy: Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków 1983.
22. BROCK S. *Testamentum Iobi, Pseudepigrapha Veteris Testamenti graece 2*. 1967.
23. BROWN R. E., FITZMYER J. A., MURPHY R. (eds.). *The New Jerome Bible Handbook*. Collegeville, MN 1992.
24. BROWNLEE W. H. «Psalms 1-2 as a Coronation Liturgy», *Bib 52* (1971) стор. 321-326.
25. CHILDS B. S. *Introduction to the Old Testament as Scripture*. London 1979.
26. CLIFFORD R. J. *The Wisdom Literature*. IBT; Nashville, TN 1998.

27. CRENSHAW J. L. *Old Testament Wisdom: An Introduction*. London ²1998.
28. —. «THE BOOK OF SIRACH», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 603-867.
29. DAVIDSON R. *The Vitality of Worship: A Commentary on the Book of Psalms*. Grand Rapids, MI 1998.
30. GUNKEL H. *The Psalms*. Philadelphia 1977.
31. HOLLADAY W. L. *The Psalms through Three Thousand Years. Prayerbook of a Cloud of Witnesses*. Minneapolis, MN 1993.
32. KRAUS H.-J. *Theology of the Psalms*. Minneapolis, MN 1992.
33. LATEGAN B. C. «Hermenetics», *ABD* т. 3, стор. 149-154.
34. MOWINCKEL S. *The Psalms in Israel's Worship*. Oxford 1962.
35. MURPHY R. E. *Responses to 101 Questions on the Psalms and Other Writings*. Mahwah, NJ 1994.
36. —. *The Tree of Life. An Exploration of Biblical Wisdom Literature*. Grand Rapids, MI - Cambridge, UK ²1996.
37. —. *Proverbs*. WBC 22; Nashville, TN 1998.
38. PRITCHARD J. B. (ed.). *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Princeton 1950.
39. —. *The Ancient Near East in Pictures Relating to the Old Testament*. Princeton 1954.
40. POPE M. *Song of Songs*. AB 7C; Garden City, NY 1977.
41. POTOCKI S., WARZECHA J., BRZEGOWY T., PONIŻY B. *Mądrość starotestamentowego Izaraela: Przystowia, Hiob, Kohelet, Syrach, Księga Mądrości*. Warszawa 1999.
42. ROWLEY H. H. *Job*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1983.
43. SABOURIN L. *The Psalms: Their Origin and Meaning*. New York 1974.
44. SANDERS J. A. *The Dead Sea Psalms Scroll*. Ithaca, NY 1967.
45. SARNA N. A. *On the Book of Psalms: Exploring the Prayers of Ancient Israel*. New York 1995.
46. SCHULLER E. M. *Non-canonical Psalms from Qumran: A Pseudepigraphic Collection*. Atlanta 1986.
47. TARAZI P. N. *The Old Testament: An Introduction*, т. 3: *Psalms and Wisdom*. Crestwood, NY 1996.
48. TRONINA A. *Teologia Psalmów: Wprowadzenie do lectury Psalterza*. Lublin 1996.
49. VAN LEEUWEN R. C. «The Book of Proverbs», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 19-264.
50. WEEMS R. J. «The Song of Songs», *The New Interpreter's Bible*, т. 5, стор. 363-434.
51. WHYBRAY R.N. *Proverbs*. NCB; London - Grand Rapids, MI 1994.

7.2. ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. БУЛГАКОВ С. *Агнец Божий*. Париж 1933.
2. —. *О Софии Премудрости Божей: Указ Московской Патриархии и докладные записки проф. прот. Сергия Булгакова Митрополиту Евлогию*. Париж 1935.
3. —. *Невеста Агнца*. Париж 1945.
4. Догматична Конституція про Боже Об'явлення – *Dei Verbum* // Документи Другого Ватиканського Собору;
5. НИССКИЙ ГРИГОРИЙ. *Точное истолкование Экклесиаста Соломонова*. Москва 1997.
6. ОРДА И. *Руководственное пособие к пониманию Псалтири*. Москва 2000.

7. «Пояснення Святого Письма у Церкві» // Документ Папської Біблійної Комісії – Ватикан 1993.
8. СОЛОВЙОВ В. *Собрание сочинений Владимира Соловйова*. Брюссель 1969-70.
9. СТИЛІЯНОПУЛОС Т. *Новий Завіт. Православна перспектива: Писання, Передання, Герменевтика*. Львів 2005.
10. ХЕНРИКСЕН У., ДЖЕКсон Г. *Изучение, толкование и применение Библии*. Санкт-Петербург 1995.
11. ФОРМАН К. Д., КЭЛЛИ Б. Г., РУОДС А. Б., МЭЦГЕР Б. М., МИЛЛЕР Д. Г. *Введение в Библию*. ВБС 1992.
12. ШИПФЛИНГЕР Т. *София-Мария: Целостный образ творения*. Москва 1997.
13. BARTON J., MUDDIMAN J. *The Oxford Bible Commentary*. Oxford 2001.
14. BRECK J. «Theoria and Orthodox Hermeneutics» // *SVTQ* 20 (1976/4) стор. 95-219.
15. —. «Exegesis and Interpretation: Orthodox Reflections on the “Hermeneutic Problem”» // *SVTQ* 27 (1983/2) стор. 75-92.
16. BRUEGGEMANN W. *The Massage of the Psalms: A theological Commentary*. Minneapolis, MN 1984.
17. BULTMANN R. «avgnoe,w, a;gnoia», *TDNT* I, 115-121
18. —. «ginw,skw gnw/sij», *TDNT* I, 689-719
19. CLARKE, E.G. *The Wisdom of Solomon*. CNEB; Cambridge 1973.
20. CHARLESWORTH J.H. *The Old Testament Pseudepigrapha. Volume 1: Apocalyptic Literature and Testaments*. ABRL; New York 1983.
21. —. *The Old Testament Pseudepigrapha. Volume 2: Expansions of the “Old Testaments” and Legends, Wisdom and Philosophical Literature, Prayers, Psalms and Odes, Fragments of the Judeo-Hellenistic Works*. ABRL; New York 1985.
22. DENTAN R. C., *The Knowledge of God in Ancient Israel* (New York 1968).
23. DAHOOD M. *Psalms*, т. 1: *Ps 1-50*, т. 3: *Ps 101-150* [= AB 16, 17a] Garden City, NY 1965-1970.
24. FLOROVSKY G. *The Collected Works of Georges Florovsky*. Vaduz 1972-89.
25. GILBERT M. *La Sapienza di Salomone*. Roma 1995.
26. GOLLWIZER H. *Song of Love: A Biblical Understanding of Sex*. Philadelphia 1979.
27. GORDIS R. *The Song of Songs and Lamentations*. New York 1974.
28. JEREMIAS J., ZIMMERLI W. «pai/j qeou/», *TDNT* V, 654-717.
29. LAMBERT W.G. *Babylonian Wisdom Literature*. Oxford 1960.
30. LIPINSKI E. «Macarismes et psaumes de congratulations», *RB* 75 (1968) стор. 321-326.
31. MITCHELL D. C. *The Message of the Psalter. An Eschatological Programme in the Book of Psalms*. Sheffield 1997.
32. REESE J.M. «Plan and Structure in the Book of Wisdom», *CBQ* 27 (1965) 391-399.
33. —. *Hellenistic Influence on the Book of Wisdom and Its Consequences*. AnBib 41; Rome 1970.
34. RENDTORFF R. *Canon and Theology. Overture to an Old Testament Theology*. Minneapolis 1993.
35. —. «'Canonical Interpretation'. A New Approach to Biblical Texts», *StTh* 48 (1994) стор. 3-14.
36. SKEHAN P., DI LELLA A. *Wisdom of Ben Sira. A New Translation with Notes by P.W. Skehan. Introduction and Commentary by A.A. Di Lella*. AB 39; New York 1987).
37. WEISER A. *The Psalms*. OTL; London 1977.

38. WINSTON D. *The Wisdom of Solomon. A New Translation with Introduction and Commentary.* AB 43; Garden City, NY 1979.